

Мажара Н.С.

*асистент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Продайвода Н.С.

*учитель української мови та літератури II категорії
Великобілозерський НВК №1*

АСПЕКТИ ТЕОРЕТИКО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО СКЛАДАННЯ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ

***Анотація.** У статті здійснено аналіз тестових завдань зовнішнього незалежного оцінювання з української літератури, пов'язаних із визначенням теоретико-літературних понять. Авторами виокремлено закономірності подання відповідних тестів і наголошено на важливості ґрунтовного опанування старшокласниками понять теорії літератури.*

***Ключові слова:** теорія літератури, ЗНО, літературна підготовка учнів*

Зовнішнє незалежне оцінювання з української мови та літератури є підсумком тривалої та наполегливої роботи як учителя-словесника, так і його учнів. Це дуже важливий і відповідальний етап шкільного життя, оскільки його успішність впливає не лише на підсумкову оцінку з обох предметів в атестаті про повну загальну середню освіту, а також є запорукою вступу випускників шкіл на омріяні спеціальності до закладів вищої освіти. З огляду на це, питання якісної й результативної підготовки до проходження тестування завжди на часі.

Мета нашої статті полягає в окресленні специфіки теоретико-літературної підготовки старшокласників як запоруки успішного виконання тестових завдань зовнішнього незалежного оцінювання.

Програмою зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з української мови і літератури, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 26.06.2018 року №696, передбачено низку вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, зокрема й літературної [1]. Зазвичай учні, готуючись до ЗНО й опановуючи шкільний курс української літератури, насамперед звертають увагу на зміст художніх текстів, цитатні характеристики героїв і намагаються запам'ятати літературний матеріал за

співвідношенням «автор – твір». Поряд із цим, поза увагою залишаються питання, пов'язані з теорією літератури.

Аналізуючи тести зовнішнього незалежного оцінювання з української літератури минулих років (2008-2019), розміщені на офіційному сайті Українського центру оцінювання якості освіти (testportal.gov.ua) [3] та сайті «Освіта.ua» [2], ми помітили певну закономірність:

1) орієнтовна кількість тестів, присвячених теоретико-літературним поняттям, становить від 5 до 8 (упродовж останніх трьох років – 6 тестів). Якщо врахувати той факт, що всього з української літератури в другій частині тестового зошита ЗНО вміщено 24 тести, то це доволі вагомий аргумент, який заслуговує на увагу як учителів, так і учнів;

2) тестові завдання переважно охоплюють питання, що стосуються: розрізнення літературних родів, видів і жанрів; визначення теми, ідеї, проблематики, мотивів літературних творів; співвіднесеності літературного твору з відповідним літературним напрямом, стилем, течією; визначення сюжетних і позасюжетних елементів літературних творів, їхні композиційні особливості; аналіз художніх засобів; знання літературних епох, шкіл та угруповань;

3) упродовж 2017-2019 років традиційним є розташування деяких тестових завдань.

Ї Так, за № 49 розміщено тест, який передбачає аналіз художніх засобів у поданих укладачами ЗНО рядках із літературного твору, передбаченого вище згадуваною програмою підготовки:

– 2017 рік (основна сесія): В уривку *«За царського режиму, як свідчать дореволюційні рибалки-письменники, сом важив до чотирьохсот кілограмів, ковтав собак і ведмедів. Можливо, що з розвитком рибальства сом важитиме тонну і ковтатиме симентальських бугаїв і невеличкі буксирні пароплави»* основним художнім засобом є: А алегорія; Б паралелізм; В гіпербола; Г порівняння; Д персоніфікація (правильна відповідь В);

– 2018 рік (основна сесія): В уривку *«О земле втрачена, явися / бодай у зболеному сні, / і лазурово простелися, / і душу порятуй мені»* – провідним художнім засобом є: А гіпербола; Б рефрен; В метафора; Г риторичне питання; Д порівняння (правильна відповідь В);

– 2019 рік (основна сесія): У рядках *«Кленусь тобі, веселий світе, / Кленусь тобі, моє дитя. / Що буду жити, поки жити / Мені дозволить дух життя!»* провідним художнім засобом є: А порівняння; Б антитеза; В анафора; Г гіпербола; Д алегорія (правильна відповідь В);

Ї За №53 щороку подається тестове завдання, пов'язане з визначенням одного й того ж літературного напряму – постмодернізму. Порівняймо:

– 2017 рік (основна сесія): Рядки Юрія Іздрика *«Ніч така місячна / зоряна ясна / видно хоч голки збирай / зоряні війни здаються невчасними / вчасним здається рай – ілюструють пародійну гру з чужими текстами, характерну для А романтизму; Б неоромантизму; В імпресіонізму; Г неокласицизму; Д постмодернізму (правильна відповідь Д);*

– 2018 рік (основна сесія): Ознаки постмодернізму мають рядки: А *«Я знаю, дід та баба – це коли є онуки, а в них сусідські діти шовковицю ідять...»*; Б *«Для нас вона в світі єдина, одна / в просторів солодкому чарі... Вона у зірках, і у вербах вона, / і в кожному серця ударі...»*; В *«О слово рідне! Орле скутий! / Чужинцям кинуте на сміх! Співочий грім батьків моїх...»*; Г *«Народе мій, до тебе я ще верну, / як в смерті обернуся до життя своїм стражденним і незлим обличчям...»*; Д *«Німець каже: Ви слов'яне? – Слов'яне! Слов'яне! / Наше слово полум'яне / Повік не зов'яне!...» (правильна відповідь Д);*

– 2019 рік (основна сесія): Характерні риси постмодернізму відчутні в рядках: А *«Там дивний ліс зітхає ароматом / І весь дзвенить од гімнів п'яних птиць, / Співа трава, ніким ще не зім'ята, / І вабить сном солодких тасмниць...»*; Б *«Дорога і дорога лежить за гарбузами. / І хтось до когось іде тим шляхом золотим. / Остання в світі казка сидить під образами...»*; В *«Ми, й невтямки нікому з нас, нікому, / Що зовсім не на білому коні, / І навіть не на іншому якому, – / На BMW або на БМП / Зима влетить по вимерзлій шосейці...»*; Г *«Красиве, засмагле сонце / В золотих переливах кучерів, / У червоній сорочці навипуск, / Що їхало на велосипеді, / Обминаючи хмари у небі...»*; Д *«Де дня розгойдані тарілі? / Мосянжний перегуд джмелів, / твої пищенні руки білі / над безберегістю полів...» (правильна відповідь В);*

4) більшість тестів, які передбачають перевірку теоретико-літературної підготовки учнів, розміщено в завданнях № 34-53 із вибором однієї правильної відповіді, що має основу та чотири або п'ять варіантів відповіді, з яких лише один правильний;

5) завдання 54-57 на встановлення відповідності («логічні пари»), що має основу та два стовпчики інформації, позначені цифрами (ліворуч) і буквами (праворуч) оцінюються в 4 бали. До них укладачі ЗНО рідше вносять питання з теорії літератури.

Протягом 2018-2019 років у цій категорії завдань теоретико-літературних тестів не було. Проте у 2017 році пропонувалося встановити

відповідність жанром твору й уривком із нього в завданні № 56 (правильні відповіді: 1 Д, 2 Б, 3 Г, 4 А):

<i>Жанр твору</i>	<i>Уривок із твору</i>		А	Б	В	Г	Д
1 соціально-побутова драма	А Карпо й Лаврін купили й собі по коняці. А так як на одному коні далеко не заїдеш і багато не завезеш, то вони спрягались кіньми під одну хуру й ділили заробітками пополювині...	1					
2 соціально-психологічний роман	Б Максим хоч і хотів би мати зятем Сидора, ще такого молодого, а вже унтер-офіцера, та, пригадавши своє гірке московське життя, непосидяче та невільне, сам згоджувався з дочкою...	2					
3 історичний роман	В У лісі щось загомніло, струмок зашумував, забринів, і вкупі з його водами до лісу вибіг «Той, що греблі рве» – молодий, дуже білявий, синьоокий, з буйними і разом плавкими рухами...	3					
4 соціально-побутова повість	Г Пішов Кирило Тур, похилившись, у своїй відлозі з горбом. Ніхто б не пізнав тепер його молодецької ходи, ні високою стану. Так собі, наче горбатий дід. Ось добирається він до Сомкової глибки...	4					
	Д Тепер, наживши кровавим потом копійку, спішив, щоб багатому Терпилові показатись годним його дочки; но вмiсто багатого батька найшов мати і дочку в бiдностi і без помошi...						

У 2016 році було подібне завдання № 55, що передбачало встановлення відповідності між твором і літературним напрямом (правильні відповіді: 1 А, 2 Д, 3 Г, 4 В):

<i>Твір</i>	<i>Літературний напрям</i>	А	Б	В	Г	Д
1 «Intermezzo»	А імпресіонізм	1				
2 «Камінний хрест»	Б сентименталізм	2				
3 «Максим Гримач»	В реалізм	3				
4 «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»	Г романтизм	4				
	Д експресіонізм					

ЗНО з української мови та літератури за 2015 рік містить аж 2 тести на встановлення відповідності, що стосуються визначення теоретико-літературних понять:

Ї Тест № 54. Установіть відповідність між персонажем твору та літературним напрямом (правильні відповіді: 1 Д, 2 Г, 3 В, 4 Б)

<i>Персонаж</i>	<i>Літературний напрям</i>	А	Б	В	Г	Д
1 Максим Гудзь	А імпресіонізм	1				
2 Наум Дрот	Б романтизм	2				
3 Іван Дідух	В експресіонізм	3				
4 Ярема Галайда	Г сентименталізм	4				
	Д реалізм					

Ї Тест № 55. Установіть відповідність між назвою та жанром (жанровим різновидом) твору (правильні відповіді: 1 Д, 2 А, 3 Б, 4 В)

<i>Назва твору</i>	<i>Жанр (жанровий різновид) твору</i>	А	Б	В	Г	Д
1 «Мина Мазайло»	А роман у віршах	1				
2 «Маруся Чурай»	Б повість	2				
3 «Тіні забутих предків»	В драма-феєрія	3				
4 «Лісова пісня»	Г роман у новелах	4				
	Д комедія					

Таким чином, задля успішної підготовки та складання зовнішнього незалежного оцінювання з української літератури радимо приділити увагу опануванню основних теоретико-літературних понять. У нагоді можуть стати як практичні вправи з визначення художніх засобів у передбачених програмою ліричних творах, робота зі словником задля занотовування ознак літературних напрямів, шкіл, створення схем-таблиць літературних родів і жанрів, так і тренажери з української літератури, розміщені на онлайн-

ресурсах: <https://learningapps.org/2274443>, <https://course.besmart.study/>,
<https://znovuzno.blogspot.com/>.

Лише організувавши системну підготовку за допомогою вчителя-словесника та самопідготовку, врахувавши усі вимоги програми з української літератури учні зможуть досягти поставленої мети та здобути високі результати на ЗНО.

Література

1. Програма зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з української мови і літератури, здобутих на основі повної загальної середньої освіти. *Український центр оцінювання якості освіти*. URL : http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2016/12/Programa_2020_ukr.mova.pdf.
2. Тести ЗНО онлайн з предмета «Українська мова і література». *Освіта.ua*. URL : <https://zno.osvita.ua/ukrainian/>.
3. Тести минулих років. Українська мова та література. *Український центр оцінювання якості освіти*. URL : <http://testportal.gov.ua/testy-mynulyh-rokiv/>.

Пустовіт В.Ю.

доктор філологічних наук,

професор кафедри української філології та журналістики

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПИСЬМЕННОЦЬКОГО ЕПІСТОЛЯРНЮ У ВИКЛАДАННІ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. У статті наголошується на винятковій ролі письменницького епістолярію, зокрема використанні листів на уроках літератури з виховною метою як прикладу для учнів.

Ключові слова: лист, письменник, виховний ідеал, урок.

Першочерговим завданням сучасної гуманітаристики є виховання національно зорієнтованого громадянина, здатного протистояти ворожим нападам. Пріоритетними у цьому є заняття з української літератури, де можна долучитися до зразків мистецтва слова, ознайомитися з біографіями письменників, які зробили потужний внесок у розвиток не лише національної літератури, а й педагогіки.